Toplum ve Sosyal Hizmet
ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Nitel Araştırma Makalesi /Qualitative Research Article

Yaşlılıkta Afet Sonrası Zorunlu Göç Deneyimi: Sosyal Sermaye ve Dirençlilik

Forced Migration in Later Life after Disasters: Social Capital and Resilience

Ferhan Saniye PALAZ[1], Şerif ESENDEMİR[2]

[1] Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, ferhanpalaz@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1729-1364

[2] Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, serif@yildiz.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7862-5540

Başvuru: 14.09.2025
Kabul: 14.01.2026

Atıf:
Palaz, F. S., ve Esendemir, Ş., (2026). yaşlılıkta afet sonrası zorunlu göç deneyimi: Sosyal sermaye ve dirençlilik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *37*(2), 463-484. DOI: 10.33417/tsh.1783608

ÖZ

Sosyal sermaye teorisine göre sosyal ağlar, bu ağlara gömülü sosyal desteklerin ortaya çıkmasını sağlayarak sosyal kırılganlığa karşı dirençlilik sağlamaktadır. Bu araştırmanın amacı 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinden sonra zorunlu göçle İstanbul'a yerleşmiş olan 65 yaş ve üzeri kişilerin sosyal ağ ve destek mekanizmalarının incelenmesidir. Afet, sorunlu göç ve yaşlılık kesişimselliğini ele alan çalışma sayısı yetersizdir. Zorunlu göç deneyimi, dezavantajları pekiştirerek sosyal kırılganlığı artırma potansiyeline sahiptir. Nitel araştırma yöntemi ile fenomenolojik desen kullanılarak 18 yaşlı ile derinlemesine görüşme yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış soru formu kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları tematik analiz yapılarak 1) afet sonrası zorunlu göç ve sosyal kırılganlık ve 2) sosyal ağlara gömülü araçsal ve duygusal destek olmak üzere iki başlık altında sunulmuştur. Ulaşılan bulgular katılımcıların sıklıkla afet sonrası travma ve yalnızlık hisleri yaşadığını, baş etme mekanizmaları arasında çok çeşitlilikte bir sosyal ağın destek sağladığını ortaya çıkarmaktadır. Aile ve akrabalar sosyal sermayenin başat unsuru olmakla birlikte yeni geliştirilen komşuluk ve arkadaşlık ilişkileri ile diğer depremzedelerle kurulan dayanışma önemli birer destek kaynağı olmuştur. Ek olarak, eski arkadaşlık ve komşulukların da iletişim teknolojileri üzerinden devam ettirilmesi önemlidir. Sonuç olarak, çalışma grubunun güçlü sosyal sermayesinin sosyal dirençlilik sağladığı görülmektedir. Araştırmanın önemli bir sınırlılığı, sadece sosyal sermayesi güçlü kişilerle görüşülmüş olmasıdır. Sosyal izolasyona maruz kalan gruplar çalışmanın dışında kalmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Yaşlılık, afet, zorunlu göç, sosyal politika, dirençlilik.*

ABSTRACT

According to social capital theory, social networks enhance resilience against social vulnerability by enabling access to embedded social support. This study investigates the social networks and support mechanisms of people aged 65 and over who were forcibly displaced to Istanbul after the February 6 Kahramanmaraş earthquakes. Research addressing the intersection of disaster, forced migration, and old age remains scarce. Forced migration intensifies disadvantages and increases social vulnerability. Using a qualitative phenomenological design, in-depth interviews were conducted with 18 older adults, guided by a semi-structured questionnaire. According to thematic analysis, findings are presented under two themes: (1) forced migration and social vulnerability after the disaster, and (2) instrumental and emotional support embedded in social networks. Results reveal that participants frequently experienced trauma and loneliness following the disaster, while

diverse social networks provided essential coping resources. Family and kinship ties were the primary sources of social capital, complemented by newly developed neighbourly and friendship relations, as well as solidarity with other earthquake survivors. Continuation of former friendships and neighbourhood ties through communication technologies also found significant. Overall, the study demonstrates that strong social capital fostered resilience among participants. A key limitation is that only individuals with strong social capital were included, leaving socially isolated groups beyond the study's scope.

Keywords: *Old age, disaster, forced migration, social policy, resilience.*

GİRİŞ

Günümüzde artan fırsatlara paralel bir şekilde farklı riskler de artmıştır. Doğal afetler bu risklerin başında gelmektedirler. Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen ve 11 ilde yıkıcı olan depremler bu doğal afetlerden biridir, çünkü bunun sonucunda deprem bölgesinden civar illere ve İstanbul gibi büyükşehirlere bir göç hareketi yaşanmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2023 yılı için yayınladığı iç göç verisine göre, bu yılda yapılan göçlerin %14,5'i doğal afet/acil durum nedeni ile gerçekleşmiştir (TÜİK, 2024a). Doğal afet ve acil durum nedeni ile yapılan bu zorunlu göçü gerçekleştiren nüfusun içerinde kırılgan gruplardan biri olan 65 yaş ve üzeri yaşlı kişiler de bulunmaktadır.

Türkiye'de 2024 yılı itibari ile genel nüfusun %10,6'sı 65 yaş ve üzeri bireylerden oluşmaktadır (TÜİK, 2025). 65 yaş ve üzeri nüfusu temsil edici nitelikte gerçekleştirilen Türkiye Yaşlı Profili Araştırması sonuçlarına göre, katılımcıların %50'si "bir afet yaşadıklarını" ifade etmiştir (TÜİK, 2023). Yaşlı nüfusun oranı, mevcut afet deneyimi ve sosyal politikalarla desteklenmesi gereken kırılgan bir nüfus grubu olmaları, bu grubun deprem deneyiminin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır.

Türkçe literatürde depreme sosyolojik bakış açısı kazandıran, afetin fiziksel ve sosyal altyapı ile ilişkisini inceleyen, depremzedelerin psiko-sosyal ihtiyaçlarını çıkaran ve 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinin ardından doğrudan depremin sosyolojisi üzerinde duran çalışmalar olmuştur (Tekeli, 2023; Sunata, 2024; Erdoğan, 2023; Selçuk, 2024; Erkan vd., 2015). Bu sosyolojik perspektif, yalnızca toplumsal sistemlere değil; bireylerin sosyal destek ağlarına, dayanıklılık süreçlerine ve hizmetlere erişimine odaklanan sosyal hizmet alanıyla da kesişmektedir. Böylece bu çalışmada çok disiplinli bir bakış açısı ile sosyal sermayeye dayalı bir değerlendirmenin literatüre kazandırılması hedeflenmiştir.

Sosyal hizmet kapsamında göç ve yaşlılık araştırmalarının kesişimsellik yakaladığı görülmektedir. Yakın dönem çalışmalara bakıldığında araştırmaların bir kısmının sosyal hizmeti ulusötesi boyutu ile (Özmete & Arslan, 2018) ele aldığı, Suriyeli göçmenlerin hizmet alım konumları gibi alt nüfus gruplarının ihtiyaçlarının incelendiği (Apak & Artan, 2024) ve yaşlı göçmenlerin karşılaştıkları güçlükler ile sunulan hizmetlerin değerlendirildiği (Kaygusuz & Buz, 2023) görülmektedir. Bununla birlikte, yaşlı nüfusun afet deneyimini zorunlu göç perspektifi ile ele alan çalışmaların yeterli sayıda olmadığı görülmektedir. Bu alanda, 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinin ardından çevre illere göç eden yaşlılar örneğini ele alan araştırma sayısı azdır (Sevim, 2024). Literatürdeki bu ihtiyaçtan yola çıkılarak, bu araştırmada sosyal risk grubu olan ve kesişimsel dezavantajlılık yaşayan yaşlı nüfusun afet sonrası zorunlu göç deneyimi sosyal sermaye ve dirençlilik üzerinden incelenmiştir.

Kavramsal ve kuramsal çerçeve

Zorunlu göç ve sosyal kırılganlık

Sosyal politikalarda yaşlılar, "toplumsal risklerin kamusal idaresi ile ulaşılması hedeflenen" ve "toplumdaki diğer gruplara kıyasla özel olarak korunması gereken" gruplar olan dezavantajlı

gruplar arasında yer almaktadırlar (Ergun & Tümtaş, 2018). Zira yaşlılar ekonomik, sosyal ve sağlık gibi pek çok açıdan dezavantajlara sahip olma ihtimali olan bir sosyal risk grubunu oluşturmaktadırlar. Zorunlu göç ve yaşlılık deneyimi bir araya geldiklerinde kesişimsel bir dezavantajlılık ortaya çıkarabilmektedirler (Öğütle & Sevlü, 2023). Bu durum, yaşlıların sosyal kırılganlıklarının da artırması anlamına gelmektedir. Bu nedenle, sosyal kırılganlığa da kısaca değinmemiz gerekmektedir.

Sosyal kırılganlık; ekonomik, sosyal ve politik alanı kapsayarak, yaşama katılma ve sorunlarla başa çıkma potansiyelinin düşük olması olarak tanımlanmaktadır (Çelik vd., 2021). Sosyal kırılganlık, sosyal sermayenin zayıf olması ile de artan bir durumdur. Sosyal kırılganlık afet özelinde tanımlandığında karşımıza "bir kişi veya topluluğun afet öncesi sahip olduğu koşullarının şekillendirdiği ve afetlerin olumsuz etkilerinin hem boyutunu etkileyen hem de bu etkilere karşı koyabilme ve baş edebilme kapasitesi" çıkmaktadır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2018). Sosyal sermayedeki zayıflık, sosyal kırılganlık riskini artırabilmektedir. Zira bireylerin yaşamla baş etmek için ihtiyaç duydukları sosyal destek kaynakları azalmış olmaktadır.

Sosyal destek kaynaklarını azaltan faktörlerden biri de afetlerden hemen sonra başlayan "yerinden olma" ile de açıklanan göçtür. Göç kararı, genelde, salt birey tarafından verilmeyip ekonomik gelir ve yaşam kalitesini artırma amacıyla ailelerin stratejilerini de yansıtmaktadır (Castles, 2000). Ancak zorunlu göç, daha iyi yaşam koşullarına erişmek için yapılan planlı ve hazırlıklı göçlerden farklı olarak birey ya da toplulukların yerinden olmasını ifade etmektedir.

Türkiye'de yakın dönemde yaşlı nüfusun göç hareketleri incelendiğinde, artan yaşla birlikte kadınlar arasında göçün arttığı ve büyük kentlerden orta büyüklükteki kentlere göçün de yaşlı nüfusta artan bir trend gösterdiği görülmektedir (Koç & Saraç, 2018). Kırdan kente göçün 1950'li yıllardan itibaren görüldüğü Türkiye'de, sanayileşme ve kentleşmeye vurgu yapan bu göç hareketinde kırda yaşayan yaşlı nüfusun artışı ve genç nüfusun azalması ile sonuçlanmıştır. Bu göçün bir sonucu bugün 65 yaş ve üzeri nüfusun %30,1'inin kırsal olarak sınıflandırılan yerleşim bölgelerinde yaşaması olmuştur (TÜİK, 2023). Bir diğer sonucu da bu yaşlı grubunun yalnızlaşması ve yılın bir bölümünde kentte çocuklarının yanında yaşamaları şeklindedir (Güler vd., 2015).

Bireyler -göçmen olsun olmasın- yaşlanmayla birlikte ekonomik, fiziksel, duygusal ve mental kayıplarla karşılaşabilmektedir. Bu kayıplar; sağlık durumlarından, sosyoekonomik statülerinden ve sosyal bağlılık seviyelerinden etkilenmekte ve yaşlanan bireylerin sosyal kırılganlığını da artırabilmektedir. Yaşlı göçmenler, toplumda en korunmasız gruplardan birini oluşturmaktadır, çünkü yaşlılığın bahsedilen bu "normal zorlukları" ile karşılaştıkları gibi, iyi oluş hallerini etkileyen kesişimsel dezavantajlarla da karşılaşmaktadırlar (Patzelt, 2017). Bu araştırmanın ele aldığı nüfus grubu yaşlı göçmenler olup, göçün beraberinde getirdiği zorlukların anlaşılması ve ihtiyaç duyulan sosyal hizmet çerçevesinin belirlenmesi önemli bir kamu yönetimi alanı oluşturmaktadır.

Yaşlılık döneminde konumuz ile ilgili bir diğer önemli kavram "yerinde yaşlanma" olup deprem sonrası süreçte zorunlu göç ve yerinden olma kapsamında tartışılması gerekmektedir. Yerinde yaşlanma, yaşlı bireylerin aşina oldukları topluluklarla sosyal etkileşimlerini devam ettirerek, özerk yaşamlarını mevcut yerleşim bölgelerinde sürdürebilmelerine işaret etmektedir. Yaşlı bireylerin, süreklilik teorisi temeli ile baktığımızda, yaşam seyrinin daha erken dönemlerinde yerleşmiş oldukları hanelerinde yaşlılık dönemlerini de geçirebilmelerini ifade etmektedir. Yerinde yaşlanmanın sağlanmasında fiziksel çevre olan kentsel altyapının yanı sıra sosyal çevre de önemli role sahiptir (Phillipson, 2007).

Sosyal sermaye ve dirençlilik

Sosyal sermaye özünde; sosyal, duygusal ve pratik desteğe erişim sağlayan çeşitli sosyal temasları içermektedir (Putnam vd., 1993). Bu araştırmada Putnam'ın sosyal sermaye yaklaşımı teorik temel oluşturmaktadır. Sosyal sermaye, sosyal ağlar ve bunlara gömülü bir kaynak olarak güçlü sosyal desteği ifade etmektedir. Sosyal sermayenin yüksek olması, sosyal kırılganlığın düşük olması anlamına gelmektedir.

Sosyal sermaye literatürü temel olarak Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın çalışmaları üzerine oturmaktadır. Kuramın gelişimine baktığımızda *Gemeinschaft* kavramı karşımıza çıkmaktadır (Paxton, 2007). Sosyal kuramda "sermaye" kavramı; ekonomik, beşerî, sosyal ve kültürel olmak üzere farklı tipler halinde yerini almıştır. Sosyal sermaye, en genel tanımı ile sosyal ilişkiler ve onlara gömülü olan kaynaklardır. "İlişkilerin üretici değerine" işaret etmektedir. Buradaki üreticilik, mal ve hizmetler ile sınırlı olmayıp "iyi oluş halinin üretimi" ile ilgilidir. Sosyal ilişkiler, bireylerin hayatını farklı açılardan iyileştirecek "araçsal" bir değere sahiptirler (Scrivens & Smith, 2013). Bu araştırmada ele alınan sosyal ağlar da bireylerin afet sonrası dönemde sosyal ağlarını ve bu ağlardan sağladıkları sosyal, duygusal ve araçsal destekle sosyal dirençliliği artırmaları üzerinde durmaktadır.

Sosyal sermaye çalışmaları 1980'lerden itibaren akademik alanda olduğu gibi politika yapıcılar arasında da artan ilgi görmüştür. Sosyal sermaye çalışmalarının tümü "sosyal ağların değerini" araştıran ortak bir odağa sahiptir. Bununla birlikte, devletlerin demokrasi seviyesinden bireylerin gönüllüğüne kadar araştırma nesnesi seçiminde geniş bir çeşitlilik karşımıza çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, kavramın analitik gücünü zayıflatmaktadır (Scrivens & Smith, 2013). Bu nedenle araştırmalarda sosyal sermayenin güçlü bir tanımının yapılması önemlidir. Bu araştırmada öncelikle sosyal sermayenin nasıl ölçüldüğü açıklanacaktır.

Bu araştırmanın amacı 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinden sonra zorunlu göçle İstanbul'a göç etmiş olan 65 yaş ve üzeri kişilerin sosyal ağ ve destek mekanizmalarının incelenmesidir. Bu kapsamda yürütülen nitel araştırma ile zorunlu göç sonrası sosyal sermayenin sosyal kırılganlık karşısında ortaya çıkardığı sosyal dirençlilik tecrübesi keşfedilmiştir.

YÖNTEM

Bu araştırmada, 01.11.2023-01.05.2025 tarihleri arasında 123K472 numaralı ARDEB1001 "Sosyal Bağ Evi: 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinde Yerlerinden Olan Yaşlıların Bulundukları Mekânlara Uyumlarında Sosyal Bağların Rolü" başlıklı proje kapsamında gerçekleştirilen nitel araştırmanın bulguları kullanılmaktadır.

Araştırma Deseni

Nitel araştırmaların temel amacı, deneyimlerin ortaya çıkarılmasını sağlamaktır (Creswell, 2020). Araştırmanın temel sorusu "6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinden sonra İstanbul'a zorunlu göç gerçekleştirmiş yaşlıların sosyal ağında hangi sosyal aktörler vardır ve bu sosyal ağlarından ne tür destekler almaktadırlar?" şeklindedir. Bu soruya, katılımcıların deneyimlerini keşfetmeye yönelik bir yöntemle cevap aranmıştır.

Fenomenolojik araştırmalar, katılımcıların deneyimleri hakkında derinlemesine bilgi almaya dayanmaktadır. Katılımcılarla derinlemesine mülakatlar yapılmasını gerektirmektedir (Dibley vd., 2020). Bu çalışmada veriler, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 03.09.2023 tarihindeki 2023.09 numaralı toplantısında alınan kararla onaylanan 20230902298 rapor numaralı Etik Kurul Belgesi çerçevesinde yapılan yüz yüze derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilmişlerdir.

Çalışma Grubu ve Örneklem Seçimi

Araştırmada katılımcılara amaçlı örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Örneklem, çalışma evreninden alınan bir kesittir (Dibley vd., 2020). Bu çalışmada da 6 Şubat Kahramanmaraş Depremlerinden sonra İstanbul'a zorunlu göç etmiş depremzede yaşlı evreninden 18 kişilik bir çalışma grubu amaçlı örnekleme ile dahil edilmiştir. Katılımcıların ortak özelliği deprem sonrasında zorunlu göçle yerinden olmuş olma durumudur. Zorunlu göç gerçekleştirdikleri İstanbul'da artan kırılganlıklarına karşı geliştirdikleri dirençlilik deneyimleri keşfedilmiştir.

Sosyal Sermayenin Ölçümü

Sosyal sermaye ölçümünün netlik kazanması için literatürde "unsur" ve "seviye" ayrımı yapılmıştır. Sosyal sermayenin toplumsal dünyada işaret ettiği fenomenler "unsurları" oluşturmaktadır. Unsurlar, "yapısal" ve "bilişsel" olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Yapısal unsur, ağlar ve sivil katılım gibi davranışlar; bilişsel unsur ise norm, değerler, tutum ve inançlardır (Scrivens & Smith, 2013). Yapısal ve bilişsel unsurları birbirini tamamlamaktadır. Yapısal sosyal sermaye bireylerin "ağları ile ne yaptığına", bilişsel sosyal sermaye "ağları hakkındaki fikir ve inançlarına" işaret etmektedir (Ng & Eriksson, 2015). Yapısal ve bilişsel unsurların ayırt edilmesi sayesinde araştırmalarda "sosyal ağındaki kişi sayısı" ile "sosyal ağındaki kişilerden alınabilecek sosyal destek algısı" arasında ayrım yapılması sağlanmaktadır. Bu örnekte, "destek alacağı yönündeki algı" bilişsel bir unsur

olup, sosyal ağlara “gömülü bir kaynaktır” çünkü ancak sosyal ağ üzerinden destek algısı sağlanabilmektedir.

Sosyal sermayenin seviyeleri birey, grup, gruplar arası gibi mikrodan makroya çeşitli sosyal ilişkilerin analizine imkân sağlamaktadır. Seviye, “kimin” sosyal sermayesinin araştırıldığı sorusuna yanıt vermektedir. Birey seviyesinde sosyal sermaye, bireylerin sosyal ilişki ve sosyal ağlarını nasıl oluşturduğunu ve bu ağlardan kendileri için değerli kaynaklara nasıl ulaştıklarını incelemektedir. Buna göre bireyler yarar üretmek için etkileşim ve ağlara dahil olmaktadırlar (Lin, 1999).

Bu araştırmada birey seviyesinde sosyal sermaye incelenmektedir. Sosyal sermayenin yapısal unsuru olarak sosyal ağlar, bilişsel unsuru olarak sosyal destek algısı incelenmiştir. Putnam’ın (2000) yukarıda açıklanan yaklaşımı uyarınca sosyal ağları güçlü olan kişilerin sosyal desteğinin yüksek olması beklenmiştir. Sosyal desteğin güçlü olması sosyal dirençliliği artırarak sosyal kırılganlığı azaltmaktadır.

Veri Toplama Süreci ve Etik İlkeler

Görüşmelerden önce katılımcılara bilgilendirme yapılarak yazılı ve sözlü onamları alınmıştır. Bu bilgilendirme süreci, katılımcıların araştırmaya yönelik olumlu tutum kazanmasını sağlamıştır. Katılımcılara herhangi bir ödül sunulmamış olup katılım tamamen gönüllülük esası ile katılım sağlanmıştır.

Saha deneyimi ve eğitimi olan biri erkek diğeri kadın iki araştırmacı tarafından yürütülen veri toplama aşamasında, katılımcıların deprem sırası ve sonrası yaşadıkları travma göz önünde bulundurulmuştur. Görüşmeler, çalışma grubunun afetten ve yaştan kaynaklı özel durumu göz önüne alınarak yarım saat olarak planlanmışlardır. İlk oturumda tamamlanamayan görüşme olursa ikinci bir oturum planlanmasına karar verilmiştir fakat bu uygulamaya gerek kalmamıştır. Katılımcıların tamamı görüşmeyi tamamlamış olup yanıt verilmeyen soru olmamıştır. Görüşmeler katılımcıların onamı alınarak ses kaydına alınmıştır. Katılımcıların anonimliğini sağlamak için kayıtlar Katılımcı numarası, Cinsiyet, Yaş, Medeni durum, Eğitim ve Ekonomik durumdan oluşan bir kod ile kayda geçirilmiştir: (K5, KDN., 68, EVL., LS., O.)

Veri Analizi ve Güvenirlik

Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, veri toplama süreci ile eş zamanlı ilerleyerek, tematik analize tabi tutulmuşlardır. Bu süreç, veri doyumu sağlanana kadar devam etmiştir. İç geçerlilik için inandırıcılık, dış geçerlilik için ise aktarılabilirlik kriterleri dikkate alınmıştır. Güvenilirlik noktasında da içsel açıdan tutarlılık dışsal yönden doğrulanabilirlik ölçütleri uygulanmışlardır (Creswell, 2020). Kayda alınan görüşmelerin deşifreleri için Transkriptor, analizleri için de MaxQda 2024 Pro programlarından faydalanılmıştır. Transkripsiyonlarda dilbilgisi ve ifadeler düzeltilerek devrik cümleler giderilmiştir. Analiz sürecinde öncellikle veriden kodlar oluşturulmuştur. Bu kodlar birbirini tekrar etmeyen, anlamlı bir bütünlük oluşturacak şekilde kategoriler haline getirilmiştir. Ardından kategorilerden yola çıkılarak temalar oluşturulmuştur.

Tematik analizde tümevarım yapıldığı gibi, kodlar tekrar tekrar okunarak bir tümdengelim de yapılmıştır. Bu sayede analiz için gerekli standart sağlanmıştır. Araştırmanın kuramsal arka planında olan sosyal sermaye teorisi tematik analizin tümevarım adımlarında güçlü bir rehber sağlamıştır. Sosyal ağların bireysel seviyedeki tanımı ve bu ağlara gömülü sosyal destek biçimlerinin kuramsal zemini analiz sürecini kolaylaştırmıştır. Araştırma sorusuna dayanarak sosyal ağ ve sosyal desteğe ek olarak; sosyal kırılganlık, sosyal dirençlilik ve zorunlu göç deneyimi üzerinde durulmuştur.

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular sosyal sermaye teorisi temel alınarak analize tabi tutulmuştur. Çalışma grubundaki katılımcıların birey seviyesindeki sosyal sermayeleri incelenmiştir. Sosyal sermayenin yapısal unsuru olarak sosyal ağlar, bilişsel unsuru olarak sosyal destek algısı ele alınmıştır. Putnam'ın (2000) yaklaşımı uyarınca, sosyal ağları güçlü olan kişilerin sosyal desteğinin yüksek olması beklenmiştir.

Araştırma, 65 yaş ve üzeri 8'i kadın ve 10'u erkek olmak üzere toplam 18 katılımcıyla yapılmıştır. Bunların 14'ü evli (EVL.), 4'ü duldur (DL.). 5'i ilkokul (İO.), 1'i ortaokul (OO.), 8'i lise (LS.), 4'ü lisans (LSN.) derecesine sahiptirler. 4'ü alt (A.), 11'i orta gelir (O.), 2'si üst gelir (Ü.) seviyesine sahipken, 1'i gelirsizdir (Y.). Araştırmanın bulguları *1)* afet sonrası zorunlu göç ve sosyal kırılganlık ve *2)* sosyal ağlara gömülü araçsal ve duygusal destek olmak üzere iki başlık altında temalaştırılarak sunulmuştur (bkz. Ek 1).

Afet sonrası zorunlu göç ve sosyal kırılganlık

Görüşmelerde katılımcıların iyi oluş halini korumak amacıyla deprem sırası ve sonrası süreç hakkında doğrudan soru sorulmamıştır. Bununla birlikte, derinlemesine görüşmenin doğası gereği katılımcıların büyük çoğunluğu travmatik deneyimlerini paylaşmıştır: "Depremden önce yaşadığım yakın ilişkiler benim temelimdi. Bu kadar çok insanla iletişimimi kaybetmek yürek parçalayıcıydı" (K6, ERK., 65, EVL., İO., A.). Katılımcıların sıklıkla bahsettiği bir diğer husus yalnızlık olmuştur. Katılımcılardan biri "Deprem beni çok zorladı. Evimi ve birçok akrabamı kaybettim. İlk başlarda kendimi yalnız hissettim. Ne yapacağımı bilemedim. İstanbul'a geldikten sonra yaşadığım yalnızlık daha da derinleşti." (K14, ERK., 65, EVL., LS., O.) sözleri ile afet sonrası göç deneyimini paylaşmıştır.

Katılımcılar zorunlu göç sonrası hayatın zorlukları hakkında çok çeşitlilikte paylaşımlarda bulunmuştur. Bir kısmı İstanbul gibi bir metropolde yaşamanın zorluklarından bahsetmiştir. Örneğin bir katılımcı "Burada ilk başta çok zorlandık, çünkü İstanbul bambaşka bir yer. Herkes kendi derdinde. Kızım ve torunlar olmasa hiç uyum sağlayamazdım" (K9, KDN., 65, EVL., LS., O.) sözleri ile İstanbul gibi bir metropole göç etmiş olmanın getirdiği sosyal uyum sorunlarından bahsetmiştir.

Bazı katılımcılar metropolde özerk hareket etmek için ihtiyaç duyulan fiziksel mekân aşinalığını ve güven hissini zaman içerisinde sosyal destekleri sayesinde kazandıklarından bahsetmiştir:

> *"İlk başta İstanbul'da kimseyi tanımadığım için kendimi yabancı hissettim. Ancak eski arkadaşlarımla yeniden bağlantı kurduğumda ve diğer kurtulanlarla tanıştığımda, kendimi tekrar bir topluluğun parçası gibi hissetmeye başladım. Katıldığım toplantılar başkalarının da aynı mücadelelerden geçtiğini anlamama yardımcı oldular ve kendimi daha az yalnız hissetmemi sağladılar. Ayrıca, yol boyunca tanıştığım insanların desteği sayesinde şehirde gezinme konusunda daha kendimden emin oldum (K8, KDN., 66, EVL., LSN., Y.)*

Katılımcıların afet travması ile başa çıkmasında önemli bir kaynak zorunlu göç ettikleri bölgede kurulan topluluk merkezleri olmuştur. Bu konuda bir katılımcı: "İstanbul'da gittiğim merkez kendimi hoş karşılanmış hissettiğim bir yer haline geldi. Kolay değildi, ama bu çabaların İstanbul'daki hayata büyük bir faydası oldu (K2, ERK., 67, EVL., LS., O.) diyerek deneyimini aktarmıştır. Katılımcıların yeni yaşama uyum sağlama ile memleket özlemi çekme arasında gidip geldiği görülmüştür. Bu konuda katılımcılardan biri deneyimini şu sözlerle paylaşmıştır:

> *"Eşimin yanımda olması her şeyi değiştirdi, ama Osmaniye'deki komşularımızı ve arkadaşlarımızı özlüyorum. Bağları yeniden kurmak kendimi tekrar insan gibi hissetmemi sağladı. İstanbul bana kendimi yabancı hissettirdi, ama tanıdık sesler duymak bunu azalttı. Tüm bu kayıplardan sonra bile hâlâ birbirimize sahip çıktık. İşte bu bağ beni ayakta tutan tek şey" (K16, KDN., 69, DL., LS., A.)*

Katılımcılar depremin ardından geçen yaklaşık 6 aylık süreçte ailelerine ek olarak komşuluk ilişkileri ile de sosyal dirençlilik kazanmıştır. Bununla birlikte afet travmasının ve afetten önceki hayata duyulan özlemin devam ettiği görülmektedir: "Komşularla da konuşmaya başladım zamanla. Mahallede benim yaşımda birkaç kişi var, bazen oturup sohbet ediyoruz. İnsan bir şekilde alışıyor ama memleketin özlemi bitmiyor. Burada hâlâ yabancı gibiyim" (K18, KDN., 70, EVL., İO., A.) diyerek zorunlu göç sonrası hayata uyum zorluğundan bahsetmiştir. Katılımcılar sıklıkla zorunlu göç tecrübesini, evin kaybı ve afet travmasıyla birlikte dile getirmişlerdir:

> *"Depremle birlikte sadece evimi değil, yıllardır içinde olduğum çevreyi, komşularımı da kaybettim. İstanbul'a geldiğimde tanıdığım kimse yoktu. Yalnızlık, insanı en çok zorlayan şey. Ancak zamanla oturduğum mahallede kadınlarla ve göç eden diğer insanlarla bir araya geldim. Onlar bana çok destek oldular. Birbirimizin hikâyelerini dinlemek, yalnız olmadığımı anlamama yardımcı oldu. Bu olmasa çok daha zorlanırdım" (K15, KDN., 67, EVL., OO., O.)*

Katılımcılar için deprem öncesi ilişkilerini devam ettirmek, ortak afet ve kayıp deneyimini paylaşmak ve afet öncesi hayatı yad etmek üzerinden özel bir öneme sahip olmuştur:

> *"Memleketimden İstanbul'a göç eden kişiler tarafından oluşturulan bir WhatsApp grubuna katıldım. Bu grup aracılığıyla, birkaç eski arkadaşımla yeniden ilişki kurdum. Bu benim için bir can simidiydi, çünkü onların seslerini tekrar duymak yalnız olmadığımı hissettirdi" (K3, ERK., 71, EVL., LS., O.)*

Bir diğer katılımcı da, "Eski arkadaşlarım bana bir rahatlama hissi verdi. Sanki kaybolmuş bir parçamı bulmak gibiydi. Durumumu anlayan insanlarla konuşmak bana yardımcı oldu. Bana umut verdi. Bu durum sadece telefonla ilgili değildi, aynı zamanda tekrar görülüp duyulduğumu

hissettim" (K2, ERK., 67, EVL., LS., O.) diyerek afet sonrası zorunlu göç ile yaşadığı kayıplarla baş etme tecrübesini aktarmıştır. Katılımcıların zorunlu göç deneyiminde sosyal kırılganlık belirgin bir unsur olarak ortaya çıkarken, bu kırılganlıkla baş etme süreçlerinde sosyal sermaye önemli bir koruyucu mekanizma olarak görülmüştür. Araştırmanın ikinci teması sosyal ağlara gömülü sosyal destek olarak belirlenmiştir.

Sosyal ağlara gömülü araçsal ve duygusal destek

Katılımcılar sıklıkla sosyal sermayenin yapısal bir unsuru olan sosyal ağlarının onlara sağladığı araçsal ve duygusal destekten bahsetmiştir. Bu desteklerin alındığı sosyal ağlar arasında aile başta gelmekle birlikte, zorunlu göçten sonra tanışılan diğer depremzedeler, İstanbul'da hali hazırda mevcut olan eski arkadaşlar ve komşular gibi farklı sosyal grupların da yer aldığı görülmektedir.

İlk olarak belirtilmesi gereken, katılımcıların sosyal ağlarında aile ve akrabaların yeridir. Bir katılımcı, "İstanbul'a vardığımızda, akrabalarım bizi hemen sahiplendiler. Onların yanımızda olması bana güç verdi. İlk günlerde market kuyruklarında saatlerce bekliyorduk. İşte o zor zamanlarda birbirimize destek olduk. Akrabalarım olmasa bu süreci atlatmam çok daha zor olurdu" (K5, KDN., 68, EVL., LS., O.) diyerek aile ve akrabalık ilişkilerinin sağladığı desteğin önemine işaret etmiştir. Katılımcılardan bir diğeri, "Zor zamanlarda ailemin yanımda olması bana güç verdi. Özellikle çocuklarımın desteği. Kendimi güvende hissettim" (K12, ERK., 67, DL., İO., O.) diyerek aile bireylerinin afet sonrası verdiği desteğin bireye sağladığı sosyal direnç ve güvene örnek sağlamaktadır.

Elde edilen bulgular, nesiller arası desteğin anlaşılmasına da örnek oluşturmuştur. Bir katılımcı "Oğlumla İstanbul'a taşındıktan sonra eski arkadaşlarımı ve akrabalarımı bulmak için Facebook kullandım. Oğlum ayrıca hayatta kalan akrabalarımı videoyla aramama yardımcı oldu. O benim en büyük desteğim. Özellikle oğlumun yardımıyla, kendimi daha az yalnız hissettim" (K10, ERK., 67, DL., LSN., A.) diyerek sosyal kırılganlığa karşı geliştirilen sosyal dirençliliğe örnek getirmiştir. Katılımcıların zorunlu göç sonrası yeni sosyal ağlar kurması kadar eski ağlarını canlandırmasında da teknolojik imkanlar önemli rol oynamıştır. Bu teknolojik araçların kullanımı depremzede dayanışma ağının oluşmasına da imkân sağlamıştır:

> *"Teknolojide çok bilgi sahibi değilim. Ancak oğlum bir Facebook hesabı oluşturmama yardımcı oldu. İstanbul'a taşınan birkaç eski arkadaşımı buldum. Depremzedeler için düzenlenen birkaç toplantıya katıldım ve bizim oralardan insanlarla tanıştım. Aynı olmasa bile, hayatımı yeniden kurmaya başladığımı hissettim" (K8, KDN., 66, EVL., LSN., Y.).*

Görüşmelerde aile ve akrabalara ek olarak yeni geliştirilen sosyal ağların sağladığı duygusal destek de ortaya çıkarılmıştır. Örneğin, bir katılımcı, "Hiç tanımadığımız kişilerden gelen yardım ve sıcaklık sayesinde moral durumumuz iyiydi, fakat o şok hâlâ üzerimdeydi ve sarsıntı hissi geçmek bilmiyordu. Eşim ve çocuklarımda psikolojik güçsüzlükler oldu. Soğuk ve açlık nedeniyle vitamin mineral eksikliği oldu. Ancak karşılaştığımız bu tür zorluklar, İstanbul'da karşılaştığımız insanlar

sayesinde azalmaya başladılar" (K13, ERK., 69, EVL., LS., Ü.) sözleri ile sosyal ağlara gömülü duygusal desteğin genel iyi-oluş-haline olumlu etkisini paylaşmıştır. Bazı katılımcılar İstanbul'da hali hazırda sahip oldukları sosyal ağlarından bahsetmiştir:

> *"Benim için daha önce bir süre yaşadığım İstanbul'da eski arkadaşlarla da yeniden bağlantı kurmak inanılmaz derecede rahatlatıcıydı. Eski hayatımın bir parçasını yeniden inşa ediyormuşum gibi hissettim, aynı olmasa bile. Arkadaşlar tarafından organize edilen toplantılara katılmaya başladıkça psikolojim iyileşti. Paylaştığımız deneyimler hakkında başkalarıyla konuşmak bu mücadelede yalnız olmadığımı hissetmeme yardımcı oldu (K7, ERK., 67, EVL., LS., O.)*
>
> *"İstanbul'a geldiğimizde, geçmişte mesleğim gereği burada tanıdığım insanlarla yeniden bağlantı kurdum. Bu sayede sosyal çevremi genişlettim. Yeni bir düzene alışmak zaman aldı, ama burada yaşayan çocuklarımın torunlarımın desteğiyle yeniden güç buldum. Bu da biraz daha kolaylaştırdı" (K17, ERK., 68, EVL., LSN., O.)*

Bu temada elde edilen bir diğer bulgu da zorunlu göçten sonra depremzedelerin diğer depremzedeler ile kurdukları sosyal ağların olumlu etkisini ortaya çıkarmıştır. Bu konuda bir katılımcı, "İstanbul'da yeni bir çevre edindim. Deprem sonrası, ilk başta yalnızken, komşularım ve bazı tanıdıklarımla bir araya gelerek yardımlarıyla güç buldum. Birkaç depremzede ile de bir araya geldim. O insanlarla da birbirimize yardımcı olduk. Başka insanlar da yardıma koştular. Başkalarıyla konuşmak bile iyileştiriyordu" (K14, ERK., 65, EVL., LS., O.) demektedir.

Katılımcıların sosyal ağlarını zaman içinde geliştirdiği ve bunun için de kadın katılımcıların sıklıkla komşuluk ilişkilerine yaslandığı, erkek katılımcıların ise aşina oldukları kamusal alanları kullandıkları görülmektedir: "Yeni çevremize uyum sağlamak ilk başta zor oldu. İstanbul gibi büyük bir şehirde insanlara ulaşmak deprem bölgesinden çok farklı. Ancak mahalledeki bir camide yaşıtlarımla tanıştım. Bu bana çok yardımcı oldu. Kendimi daha güçlü hissetmeye başladım (K1, ERK., 68, EVL., LS., O.)" demektedir. Katılımcıların sosyal destek sağladığı ağlardan bir diğeri de depremzedelerin bir araya geldiği yerel dayanışma etkinlikleri olmuştur: "Depremden kurtulanlar için düzenlenen etkinliklere de katılmaya başladım. Bu da kendimi daha bağlı hissetmeme yardımcı oldu" (K2, ERK., 67, EVL., LS., O.).

TARTIŞMA ve SONUÇ

Bu araştırmada 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri nedeniyle İstanbul'a göç etmiş yaşlı bireylerin sosyal sermayesi incelenmiştir. Sosyal sermayenin ölçümü, literatürde çeşitlilik arz etmektedir. Bu durum, araştırma nesnesinin açık olarak tanımlanması ve araştırma çerçevesinde sosyal sermayenin hangi unsurlarının ele alındığının gösterilmesi noktalarında zorluğa neden olmaktadır. Bu zorluğun aşılması amacı ile literatürde sosyal sermayenin unsurları ve seviyeleri ayrımı yapılmıştır (Ng & Eriksson, 2015). Bu çalışmada, yapısal unsur olarak sosyal ağlar, bilişsel unsur olarak sosyal destek algısı konu alınmıştır. Fenomenelojik desenle yapılan derinlemesine görüşmeler sayesinde katılımcıların deneyimleri keşfedilmiştir. Sosyal sermayenin, sosyal kırılganlığı azalttığı görülmektedir.

Doğal afetler karşısında yaşanan kırılganlık seviyesi; kişinin maruz kaldığı etkinin düzeyi, nüfusun hangi yaş grubunda yer aldığı ve kentte ya da kırda yaşama durumuna göre farklılık göstermektedir. Yaşlılar, doğal afetler karşısında kırılgan gruplar arasında yer almakta olup içinde yaşadıkları toplumun afet öncesi, sırası ve sonrasında sahip olduğu dirençlilikten doğrudan etkilenmektedirler. Bu durum literatürde iklim değişikliğine bağlı afetler için de gösterilmiştir (Navarrete-Valladares vd., 2025).

Mevcut literatür, afet sonrası dönemde görece daha sağlıklı olan yaşlıların, sağlık durumu daha kötü olan yaşlılar için önemli bir sosyal destek kaynağı oluşturduğunu da ortaya koymaktadır (Yoo vd., 2016). Bu araştırmanın sonuçları, katılımcıların sosyal ağlarında çeşitliliğe işaret etmektedir. Katılımcıların göç ettikleri çevrede aile ve akrabaları başta olmak üzere mevcut ilişkileri üzerinden güçlü bir sosyal destek sağlamaktadırlar. Ayrıca aktif birer sosyal aktör olarak, yeni arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri inşa ettikleri görülmüştür. Diğer depremzedelerle kültür merkezleri ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir araya gelmektedirler.

Yalnız yaşayan ya da daha genç yaş gruplarındaki aile fertlerinden uzakta yaşayan yaşlılar için afet durumunda tahliye sürecinin etkin gerçekleştirilmesinde yaşanan zorluklarda sivil toplumun ve yerel yönetimlerin kilit birer aktör oldukları görülmektedir (Nakanishi vd., 2019). Bu araştırmada yaşlıların afet sonrası sosyal ağ geliştirmesi noktasında sivil toplumun rol oynadığı görülmüştür. Bu bulgu, Türkiye'de afet sonrası dönemde yaşlılar gibi dezavantajlı gruplara sivil toplumun sağladığı sosyal hizmetler literatürünü desteklemektedir (Başaran, 2025).

Kendileri ile aynı afet ve zorunlu göç deneyimini yaşayan kişilerle görüşmenin sağladığı destek, sosyal sermayelerinde özel bir yere sahiptir. Sosyal sermayenin güçlü olması, deprem sonrası zorunlu göçün yol açtığı kırılganlıklara karşı dirençlilik sağlamaktadır. Bu sonuç, afetten etkilenen yaşlıların psikososyal sorunlara ek olarak sosyal destek ağlarında yaşadıkları kopuştan kaynaklanan olumsuz deneyimlerini ortaya çıkaran mevcut literatürü desteklemektedir. Buna göre yaşlıların afet sonrası deneyiminde iyi oluş hallerinin ve dirençliliklerinin artırılmasında aile ve toplulukları ile ilişkileri önem taşımaktadır (Cui & Sim, 2017).

Yeni ilişkiler geliştirmekle birlikte, eski ilişkilerini ve yaşamlarından özlem ve üzüntü ile bahsetmişlerdir. Yoğun olarak yalnızlık ve metropol yaşamına uyum sağlama güçlüğü tecrübe etmektedirler. Bu bulgu, yerinde yaşlanmanın Türkiye'de yaşlı nüfus arasında tercih edilen yaşam aranjmanı olması ile de ilgilidir. 50 yaş ve üzeri nüfusun %54,6'sı ileri yaşlılık döneminde evde bakım hizmeti ve gündüzlü bakım hizmeti alarak kendi evinde kalmayı ve %24,2'si oğlunun veya kızının yanında kalmayı tercih etmektedir. Ancak %5,9'u huzurevi gibi bir kurumsal bakımı tercih etmektedir (TÜİK, 2024b). Yerinde yaşlanma ile zorunlu göç ilişkisi güncel Türkçe literatürde, kentsel dönüşüm altında da incelenmiştir (Özmete & Dinç, 2020). Yaşlıların yaşam kalitesinde yaşadıkları mahallenin ve komşularının önemli bir rol oynadığı ortaya konulmuştur.

Katılımcılar sıklıkla sosyal ağları sayesinde zorunlu göçün zorluklarının üstesinden geldiklerinden bahsetmiştir. Sosyal sermayenin önemini ortaya koyan bu bağların, depremzede yaşlıların hayatlarını yeniden şekillendirerek devam eden travmalarının sağaltılmasında ve sosyal

uyumlarının sağlanmasında rol oynadıkları görülmüştür. Benzer bir sonuç, Suriye'den zorunlu göç yapmış olan kadın yaşlılar örneğinde de alınmıştır (Sevlü, 2023). Araştırmanın ulaştığı sonuçlar, Putnam'ın sosyal sermaye yaklaşımı ile açıklık kazanmıştır. Buna göre sosyal bütünleşmenin artması için, sosyal sermayenin güçlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır (Nyqvist & Forsman, 2015). Bu sonuç sosyal sermaye ve afet üzerine olan mevcut literatür ile de uyumludur. Afet durumunda fiziksel altyapıya ek olarak sosyal altyapının da ele alınması gerekmektedir. Sosyal sermaye, afet durumlarında kişi ve toplulukların hayatta kalma ve toparlanma süreçlerinde kritik rol oynamaktadır (Aldrich & Meyer, 2014).

Sosyal ağları güçlü olan çalışma grubunun sosyal desteğinin de yüksek olduğu görülmüştür (Putnam, 2000). Katılımcılar arasında sosyal desteğin güçlü olmasının, dirençlilik mekanizmalarını harekete geçirerek sosyal kırılganlığı azalttığı tespit edilmiştir. Sosyal sermayenin yapısal bir unsuru olan sosyal ağların depremzede yaşlılara araçsal ve duygusal destek sağladığı sonucuna varılmıştır. Depremzede yaşlıların iyilik hallerinin korunması ve karşılaştıkları zorluklara karşı dirençlilik kazanmalarına sosyal sermayeleri destek olmaktadır.

Literatürde afet öncesi, sırası ve sonrası dönemlerin tümünde yaşlıların, afetin yıkıcı etkilerinin azaltılması için sosyal sermayeyi inşa ettikleri ve harekete geçirerek içinde yaşadıkları toplulukların sağaltılmasına katkı sağladıkları ortaya konulmuştur (Howard vd., 2015). Bununla birlikte mevcut literatürde yaşlı nüfusun afet öncesi, sırası ve sonrası deneyimi sıklıkla fiziksel ve psikososyal sağlık üzerinden kırılganlık odağında ele alınmaktadır. Bu araştırma, yaşlı nüfusun afet sonrası zorunlu göç deneyimlerini sosyal sermaye üzerinden ele alarak literatüre katkı sağlamaktadır.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Gelecek Çalışmalara Öneriler

Araştırmanın önemli bir sınırlılığı, sadece sosyal sermayesi güçlü kişilerle görüşülmüş olmasıdır. Sosyal izolasyona maruz kalan gruplar bu çalışmanın çerçevesi dışında kalmaktadır. Ek olarak, afet sonrasında deprem bölgesinde kalan yaşlı nüfusu temsil edici olmayıp, zorunlu göç eden grubu ele almaktadır. Son olarak, nitel araştırmanın doğası gereği araştırmanın sonuçları genellenebilir olmayıp çalışma grubu ile sınırlıdır.

Gelecek çalışmalarda yaşlı nüfusun sosyal bir aktör olarak afete hazırlık, afete yanıt geliştirme ve afet sonrasında topluluklara destek olma noktalarında oynayabileceği etkin rol ele alınmalıdır. Ek olarak, tek kişilik hanede yaşayan yaşlılar ve çocuğu olmayan yaşlılar gibi alt nüfus gruplarının sosyal dirençlilik mekanizmaları üzerinde de durmalıdır. 80 yaş ve üzeri nüfus ile demans gibi bilişsel hastalıklar ve fiziksel engellilik durumu olan yaşlıların sosyal sermayesi özel olarak konu edilmelidir. Yaşlılık ve yaşlanma çalışmaları çok disiplinli olup yaşlı nüfusun heterojen yapısı ve ihtiyaçlarını dikkate alabilecek çeşitlilikte araştırma ekipleri kurulmalıdır. Son olarak, Kürtçe ve Arapça gibi farklı diller konuşan yaşlıları kapsayıcı araştırma tasarımlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Politika ve Uygulama Önerileri

Afet zamanlarında sosyal sermaye, dayanıklılığın önemli bir kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Deprem gibi afet durumlarında, grup seviyesindeki sosyal sermaye ile de ölçümleyebileceğimiz kamusal kaynakların önemli bir rolü bulunmaktadır. Zira sosyal dayanışma, farklı grupların bir araya gelerek ortaya çıkardığı bir sosyal kaynaktır. Sosyal sermayesi yüksek olan toplumlarda, toplumun afet sonrası organize olma hızı ve yardımların sistemli bir şekilde yürütülmesi daha olasıdır. Türkiye'nin bir deprem ülkesi olarak hem dezavantajlı grupların afet dönemlerinde korunmasının sağlayıcı hem de toplumun geneli için afetin felakete dönmesini engelleyici kentsel planlama ve altyapıya ek olarak gönüllülük ve afet bilinci noktalarında sosyal altyapıyı da güçlendirmesi gerekmektedir. Bu araştırmanın bulguları, dezavantajlı gruplarda sosyal sermayenin güçlendirilmesi ile sosyal kırılganlığın azaltılması ve sosyal dirençliliğin artırılması konularında TÜİK datası ile birlikte yorumlandığında politika yapıcılar için üç önemli çerçeve çizmektedir:

- Acil durumda yardım isteyebileceği biri olan 65 yaş ve üzeri kişilerin oranı %86,7'dir (TÜİK, 2024b). Bu veri, yaşlı nüfusun yaklaşık %13'ünün acil durumlarda merkezi ve yerel yönetimin etkin desteğine ihtiyacı olabileceğini göstermektedir.
- Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfusun yaklaşık %40'ı afet ve acil durumlarda kurum ve kuruluşların yardım edeceğini ve hizmet ulaşacağını düşünmemektedir. Bu durum idari ve yönetsel yapıların yeterli işlev gösteremediği durumlarda yaşlı nüfusun mevcut sosyal ağ ve destek mekanizmalarının harekete geçirilmesini gerekli kılmaktadır.
- Yaşlı nüfus içerisinde afet ve acil durumlar için gerekli tedbirleri ve nasıl yardım çağıracağını bildiğini ve evin içinde ve dışında ne yapacağını bildiğini ifade edenlerin oranı %60 civarındadır. Toplanma alanlarını ve sığınakları bilenlerin oranı da %37 ile sınırlı kalmaktadır (TÜİK, 2024b). Bu veri, afet durumunda yaşlı nüfusun sosyal örgütlenmeye olan ihtiyacını ortaya koymaktadır.
- Türkiye'de yalnız yaşayan nüfusta yaşlıların ve kadın yaşlıların oranı yükselme trendi göstermektedir (Koç, 2019). Politika yapımında bu alt nüfus grubunun ihtiyaçlarının dikkate alınması sosyal kırılganlığı azaltıcı etki gösterecektir.

Sosyal altyapı ve afet literatürü bu konuda mevcut uygulamaların sonuçlarını raporlaştırmıştır. Sözgelimi, Japonya'da yıkıcı bir depremin ardından mahallelerin hazırlık düzeyleri ve müdahale hızlarındaki farklılıkların sosyal sermayelerindeki farklılıktan kaynaklandığı bulunmuştur (Kawachi & Berkman, 2014). Grup seviyesindeki sosyal sermayenin yüksek olduğu mahallelerde depremin hemen ardından, yerel mahalle derneklerinin kurtarma çalışmalarına başladığı, evsiz kalan sakinlerin bölgedeki okullara tahliyesi için hızla yol alındığı, komün mutfaklar kurulduğu ve sahipsiz kalan mülklerin korunması için gece nöbetçileri organize edildiği görülmüştür. Diğer bir felaket olan Katrina Kasırgası da sosyal sermayenin özellikle sosyal risk grupları üzerindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Kasırgada hayatını kaybedenlerin %71'inin 60 yaş ve üzeri bireyler olduğu ve çoğunun evlerinde ya da yaşadıkları topluluklarda yaşamını yitirdiği bilinmektedir (Pendergrast vd., 2020). Bu durum da grup seviyesinde sosyal sermayenin düşük olduğu bir toplumda afet tecrübesini ortaya koymaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, gerontologlar, sosyologlar ve psikologlar

gibi farklı uzmanların afet farkındalığı ve afet sonrası süreçlerde sosyal dirençlilik için önemli bir rol üstlenebileceği görülmektedir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 03.09.2023 tarihindeki 2023.09 numaralı toplantısında alınan kararla onaylanan 20230902298 rapor numaralı Etik Kurul Belgesi çerçevesinde yapılan yüz yüze derinlemesine görüşmelerle toplanan veri kullanılmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Background and Aim

Disasters not only cause immediate material and human loss but also trigger forced migration processes that reshape social lives in profound ways In Türkiye, the earthquakes of 6 February 2023 in Kahramanmaraş led to massive internal displacement, including large numbers of adults aged 65 and over. While ageing itself is associated with vulnerabilities such as declining health, social isolation, and reduced autonomy, forced migration in later life compounds these challenges, creating intersectional vulnerabilities. Social capital theory provides a useful lens to explore how interpersonal ties and embedded social support function as protective resources that enhance resilience in times of crisis.

This study investigates the social networks and support mechanisms of older adults displaced by the earthquakes and relocated to Istanbul. Specifically, it examines how social capital—through family, kinship, neighbourhood, peer relations, and technology-mediated ties—contributes to resilience and mitigates social vulnerability following forced migration.

Theoretical Framework

The research builds on the conceptualisation of social capital developed by Bourdieu, Coleman, and Putnam, distinguishing between its structural and cognitive dimensions. Structural elements refer to networks and participation, while cognitive aspects relate to trust, norms, and perceived availability of support. Social capital is understood both as bonding (reinforcing homogenous groups) and bridging (linking heterogeneous groups), each contributing differently to resilience. Within this framework, social networks are considered the primary structures through which instrumental, informational, and emotional support are mobilised.

The study further engages with the concept of social vulnerability, defined as reduced capacity to cope with and recover from external shocks due to economic, social, or political disadvantage. In older age, social vulnerability is heightened when displacement disrupts “ageing in place” or the the ability to remain in familiar environments. By analysing older adults’ narratives, the study explores how resilience emerges from maintaining, reconfiguring, or creating new social ties after displacement.

Methodology

This study forms part of the project “Social Bond House: The Role of Social Ties in the Adaptation of Older Adults Displaced by the February 6 Earthquakes” (ARDEB1001, No. 123K472). Using a qualitative, phenomenological approach, in-depth interviews were conducted with 18 older participants (8 women, 10 men) who relocated to Istanbul after the earthquakes. Participants were reached through purposive sampling, ensuring shared experience of displacement. Data collection took place between November 2023 and May 2025, under approved ethical procedures.

Semi-structured interviews, averaging 30 minutes, were audio-recorded with consent and transcribed verbatim. Data were analysed thematically through hermeneutic phenomenology, focusing on the intersection of forced migration, social vulnerability, and social capital. To ensure rigour, criteria of credibility, transferability, consistency, and conformability were applied.

Findings

Two major themes were identified:

Forced Migration and Social Vulnerability

Participants reported intense trauma, loneliness, and loss following the disaster and displacement. Many spoke of losing not only their homes but also long-standing neighbourhood ties and everyday routines that anchored their sense of belonging. Relocating to a metropolis like Istanbul often deepened feelings of alienation and disorientation. Yet, despite these vulnerabilities, participants engaged in processes of adaptation. Community centres, religious spaces, and local associations provided opportunities for rebuilding routines, while encounters with other earthquake survivors facilitated mutual recognition and solidarity.

Nostalgia for pre-disaster life remained strong, with many expressing grief and longing for lost social environments. Over time, however, participants developed strategies to navigate the urban context, drawing on both existing and newly formed networks.

Instrumental and Emotional Support Embedded in Social Networks

Social capital was primarily manifested through family and kinship networks, which provided housing, financial assistance, and emotional comfort during the initial months of displacement. Beyond family, participants built new ties with neighbours, friends, and fellow survivors. Digital

technologies (e.g., WhatsApp groups, Facebook) played a crucial role in maintaining connections with dispersed social networks.

Emotional support emerged as particularly significant: shared narratives of survival, empathy from peers, and participation in solidarity events helped alleviate loneliness and restore a sense of community. Instrumental support, such as help with daily needs, guidance in navigating the city, or participation in local associations, complemented these emotional resources. Gender differences were also observed: women relied more on neighbourhood and household-based ties, while men engaged more with public and institutional spaces.

Overall, diverse social networks—encompassing family, neighbours, peers, and digital connections—functioned as key mechanisms of resilience, mitigating the isolation and vulnerability associated with displacement.

Discussion

Findings demonstrate that strong social capital reduces vulnerability and enhances resilience among older adults experiencing forced migration. Participants with dense and diverse networks were better able to cope with trauma, adapt to a new environment, and maintain a sense of well-being. This resonates with international evidence from disaster contexts, such as Kobe (Japan) and Katrina (USA), where communities with higher levels of social capital demonstrated faster recovery and stronger mutual support.

At the same time, the study highlights the limits of resilience: persistent nostalgia, grief, and trauma indicate that social ties cannot fully compensate for the losses associated with displacement. Importantly, older adults emerge not as passive victims but as active agents who mobilise and expand their social networks in adaptive ways.

Conclusion and Policy Implications

This study demonstrates that social capital is a key resource for resilience among older adults forcibly displaced after disasters. Family ties, neighbourhood relations, solidarity with fellow survivors, and technology-enabled connections help mitigate vulnerability and support adaptation. Policy interventions should therefore focus on strengthening social infrastructures—community centres, neighbourhood associations, digital literacy programs—that enable older adults to sustain and rebuild social networks in the wake of disasters.

However, the study has limitations: all participants possessed relatively strong social capital, excluding more socially isolated individuals, such as those without family support. Future research should focus on these groups to provide a more comprehensive understanding of vulnerability and resilience.

In Türkiye, where nearly 11% of the population is over 65 and seismic risks remain high, understanding the role of social capital in disaster recovery is crucial. Strengthening both physical

(infrastructure) and social (community-based) resilience will be vital to prevent disasters from exacerbating existing inequalities.

EKLER

Ek 1. Tematik özet tablosu

Tema	Kategori	Kod
Afet sonrası zorunlu göç ve sosyal kırılganlık	Deprem sırası ve sonrası süreç	Deprem sırası ve sonrası deneyimler
	Zorunlu göç sonrası yaşanan zorluklar	Metropol
		Yalnızlık
		Bağımlılık
		Sosyal uyum
	Afet travması ile baş etme (dirençlilik) kaynakları	Topluluk merkezleri
		Aileler
		Komşuluk ilişkileri
		Dijital ilişkiler
	Memleket özlemi	Ev kaybı
		Yalnızlık
Sosyal ağlara gömülü araçsal ve duygusal destek	Sosyal ağlar	Aile ve akrabalar
		Diğer depremzedeler
		Dijital ilişkiler
		Göç bölgesindeki eski arkadaşlar
	Sosyal destek	Araçsal
		Duygusal

KAYNAKÇA

Aldrich, D. P., & Meyer, M. A. (2014). Social capital and community resilience. *American Behavioral Scientist, 59*(2), 254–269. https://doi.org/10.1177/0002764214550299

Apak, E., & Artan, T. (2024). Yaşlı Göçmen Olmak Türkiye'de Yaşlı Suriyelilerin Hizmet Alımındaki Konumları. Toplum ve Sosyal Hizmet, 35(2), 315-333. https://doi.org/10.33417/tsh.1371738

Başaran, E. (2025). Afetler çağında dezavantajlı grupların konumu ve sosyal sermaye. İçtimaiyat, 9(1), 574-592. DOI: https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1470074

Castles, S. (2000). International Migration at the Beginning of the Twenty-First Century: Global trends and issues. *International Social Science Journal*, *52*(165), 269–281. https://doi.org/10.1111/1468-2451.00258

Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*, (Çev. Ed: Bütün, M. & Demir, S.B.). 5. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Cui, K., & Sim, T. (2016). Older people's psychosocial needs in a post-disaster rural community of China: an exploratory study. *Natural Hazards*, *85*(3), 1577–1590. https://doi.org/10.1007/s11069-016-2649-6

Çelik, K; Kalaycıoğlu, S. H.; Üner, S.; Kalaycıoğlu, O. ve Con Wright, G. 2021. Farklı sosyal kırılganlık düzeyine sahip hanelerin COVID-19 salgınını deneyimleme biçimleri ve yakın geleceğe ilişkin keklentileri: İstanbul ili örneği. Proje No: SOBAG 120 K 471. Ankara

Dibley, L., Dickerson, S., Duffy, M., & Vandermause, R. (2020). *Doing Hermeneutic Phenomenological Research: A Practical guide*. https://doi.org/10.4135/9781529799583

Erdoğan, B. (2023). Depremin sosyolojisi: 6 Şubat felaketinin toplumsal ve kültürel boyutları. *TRT Akademi*, *8*(18), 718-725

Ergun, C., & Tümtaş, M. S. (2018). Türkiye'de yaşlılık ve sosyal politikalar. İ. Tufan & M. Durak (Eds.), *Gerontoloji Cilt 1* içinde (s. 601-619). Nobel.

Erkan, B., Karancı, N., Kalaycıoğlu, S., Özden,T., Çalışkan, İ., & Özakşehir, G. (2015). From emergency response to recovery: Multiple impacts and lessons learned from the 2011 Van Earthquakes. *Earthquake Spectra, 31* (1), 527-540, Earthquake Engineering Research Institute, USA.

Güler, Z., Özsel, D., & Güler, N. (2015). ARAFTA KALAN YAŞLILAR: KIRDAN-KENTE GÖÇ'ÜN YAŞLILARA ETKİSİ. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, *0*(52). https://doi.org/10.18368/iu/sk.92043

Howard, A., Blakemore, T., & Bevis, M. (2015). Older people as assets in disaster preparedness, response and recovery: lessons from regional Australia. *Ageing and Society*, *37*(3), 517–536. https://doi.org/10.1017/s0144686x15001270

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2018). İstanbul ili genelinde afetler karşısında sosyal hasar görebilirlik analizi için anket çalışması işi. Çevrimiçi Erişim: 13.09.2025: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://depremzemin.ibb.istanbul/uploads/prefix-afetler-karsisinda-sosyal-hasar-gorebilirlik-yonetici-ozeti-66866b8952173.pdf

Kawachi, I. & Berkman, L. F. (2014). Social capital, social cohesion, and health. In *Social Epidemiology* (pp. 290-319), (Eds. L. F. Berkman, I. Kawachi, M. M. Glymour). Oxford University Press.

Kaygusuz, S., & Buz, S. (2023). Türkiye'de Yaşlı Sığınmacıların Gereksinimleri, Karşılaştıkları Güçlükler ve Sunulan Hizmetlere İlişkin Bilgileri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 34(4), 815-838. https://doi.org/10.33417/tsh.1164581

Koç, İ. (2019). Türkiye'de aile yapısının değişimi sürecinde tek ebeveynli ailelerin oluşumu, belirleyicileri ve refah durumu (2006-2016). *Türkiye Aile Yapısı İleri İstatistik Analizi 2018* içinde. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Araştırma ve Politika Serisi 65.

Koç, İ. ve Saraç, M., (2018). Türkiye'de Yaşlı Göçünün Büyüklüğünün ve Yönünün Değişimi. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 2, 19-37.

Lin, N. (1999). Building a network theory of social capital. *Connections*, 22(1), 28–51.

Nakanishi, H., Black, J., & Suenaga, Y. (2019). Investigating the flood evacuation behaviour of older people: A case study of a rural town in Japan. *Research in Transportation Business & Management*, *30*, 100376. https://doi.org/10.1016/j.rtbm.2019.100376

Navarrete-Valladares, C., Valenzuela, L. V., & Sandoval-Díaz, J. (2025). Resilience of older people to disasters in rural and urban areas: A systematic review. *Translational Issues in Psychological Science*, *11*(2), 161–180. https://doi.org/10.1037/tps0000445

Nyqvist, F., & Forsman, A. K. (2015). Healthy Ageing: Focus on Social Capital. *Social Capital as a Health Resource in Later Life: The Relevant of Context* içinde (s. 1-11), (Ed. F. F. Nyqvist), Springer.

Öğütle, V. S., & Sevlü, H. (2023). Zorunlu Göçmenlik ve Covid-19: Gaziantep'te Yalnız Yaşayan Yaşlı Kadınlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *40*(2), 687–702. https://doi.org/10.32600/huefd.1174504

Özmete, E., & Arslan, E. (2018). GÖÇ: TRANSNASYONALİZM ve TRANSNASYONAL SOSYAL HİZMET. Toplum ve Sosyal Hizmet, 29(1), 173-207.

Özmete, E., & Dinç, B. (2020). Yaşlıların "göç" ve "yerinde yaşlanma" bağlamında kentsel dönüşüm ile ilgili değerlendirmeleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *20*(46), 197–234. https://doi.org/10.21560/spcd.v20i54504.660460

Patzelt, A. (2016). 'A totally new world has been opening up for me' – experiences of older German migrants who are actively involved in the German-speaking community in Ottawa, Canada. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *43*(2), 218–234. https://doi.org/10.1080/1369183x.2016.1238906

Pendergrast, C., Belza, B., Bostrom, A., & Errett, N. (2020). Examining the role of ageing-in-place organisations in building older adults' disaster resilience. *Ageing and Society*, *41*(12), 2888–2913. https://doi.org/10.1017/s0144686x20000653

Putnam, R. D, Leonardi, R. & Nonetti, R. Y. (1993). *Making democracy work civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster

Selçuk, N. (2024). Deprem sonrası ortaya çıkan dayanışma ağları ve gerilim hatlarının sosyolojik analizi: 6 Şubat Depremleri örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53, 21-35

Sevim, Y. (2024). Deprem nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan yaşlı bireyler üzerine sosyolojik bir araştırma. *Kent Akademisi*. https://doi.org/10.35674/kent.1498224

Sunata, U. 2024. *Afetin sosyal inşası: Türkiye'nin deprem sosyolojisi.* Nika Yayınevi.

Tekeli, İ. (2023). Antakya'nın deprem sonrası kent planlaması için bir strateji Önerisi (A Strategy for Post-Earthquake Urban Planning in Antakya). *Zenodo (CERN European Organization for Nuclear Research)*. https://doi.org/10.5281/zenodo.8210544

TÜİK, 2023, Kent-Kır Nüfus İstatistikleri 2022. Çevrimiçi erişim (14.05.2025): https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=kent-kir-nufus-istatistikleri-2022-49755

TÜİK, 2024a, İç göç istatistikleri 2023. Çevrimiçi erişim (11.09.2025): https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2024-54082

TÜİK, 2024b, Türkiye Yaşlı Profili Araştırması. Çevrimiçi erişim (11.09.2025): https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Yasli-Profili-Arastirmasi-2023-53809

TÜİK, 2025, İstatistiklerle yaşlılar 2024. Çevrimiçi erişim (14.05.2025): https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2024-54079#:~:text=En%20az%20bir%20ya%C5%9Fl%C4%B1%20fert%20bulunan%206%20milyon%20726%20bin,%C4%B1n%C4%B1%20ise%20ya%C5%9Fl%C4%B1%20erkekler%20olu%C5%9Fturdu.&text=Grafikteki%20rakamlar%2C%20yuvarlamadan%20dolay%C4%B1%20toplam%C4%B1%20vermeyebilir.,-Tek%20ki%C5%9Filik%20ya%C5%9Fl%C4%B1

Yoo M., Lee M. & Tullmann D. (2016) Perceptions of disaster preparedness among older people in South Korea. *International Journal of Older People Nursing* 11, 18–23 doi: 10.1111/opn.12084